

Lausunto

31.10.2022

Asia: VN/4305/2022

Lausuntopyyntö maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskevasta arviomuistiosta

Yleistä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Kiitämme mahdollisuudesta lausua asiassa ja toteamme seuraavaa:

Yleistä

On erittäin hyvä, että maalittamista on tarkasteltu laajasti ja pohdittu siihen liittyviä mahdollisia lainsäädäntötarpeita.

Olemme kuitenkin pettyneitä siitä, että arviomuistiossa ilmiötä on tarkasteltu perusteettoman suppeasti keskittyen ilmiön nykytilan kuvauksessa viranomaisiin, politiikassa toimiviin, toimittajiin, opettajiin ja tutkijoihin. Näin on tehty siitä huolimatta, että arviomuistiossakin sivulla 14 viitatussa sisäministeriön julkaisussa (Maalittamisen laajuutta käsittelevä kirjallinen aineisto) ilmiötä oli tarkasteltu tätä laajemmin, myös elinkeinoelämän eri sektoreitten osalta. Kyseisessä julkaisussa on todettu myös seuraavaa:

”Kauppa- ja palveluala: Keväällä 2019 julkaistu Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin (Krimo) yritysuhritutkimus osoittaa, että vähittäiskaupan alalla sekä matkailu- ja ravintola-alalla häiriköinti ja uhkailu on Suomessa vertailumaita yleisempää (EK 2019). Kaupan alalla kuusi prosenttia toimipaikoista kertoi työntekijöihinsä kohdistuneen edeltäneen vuoden aikana tällaista, majoitus- ja ravintola-alalla osuus oli seitsemän prosenttia (Saarikkomäki ym. 2019 s. 47).

Yritysten työntekijöiden kokemasta uhkailusta ja väkivaltariskeistä löytyy tietoa myös Helsingin seudun kauppakamarin tekemästä Rikosturvallisuus 2020 -tutkimuksesta. Kaksi kolmasosaa suurista vastaajaryityksistä (64 %) ja neljäsosa kaikista vastaajista (25 %) kertoi työntekijöiden joutuneen

häirinnän tai uhkailun kohteeksi (Helsingin seudun kauppakamari 2020 s. 9). Esimerkkeinä mainittiin mm. kyttääminen/stalkkaus, haukkuminen/kiusaaminen/ häirintä sähköpostitse tai puhelimitse ja haukkuminen/kiusaaminen/häirintä sosiaalisessa mediassa.

Kaupan liitto on seurannut yritysten turvallisuustilannetta tehostetusti viimeisen vuoden ajan. Liitto on esittänyt huolensa toistuvasta, vakavasta väkivallan uhkasta ja jatkuvasta ja pitkäaikaisesta häiriökäyttäytymisestä. Yritysten oman seurannan perusteella vakava

häiriökäyttäytyminen on lisääntynyt jopa 50 %:lla vuonna 2020. Kaupan yritysten kohtaamassa häiriökäyttäytymisessä ja uhkatilanteissa on havaittavissa vainoamisen piirteitä. Teoista osa on kehittynyt pitkäaikaisiksi tai jatkuviksi, eli siinä mielessä maalittamisen

kaltaiseksi toiminnaksi. (Sähköpostikeskustelu Terhi Kuljukka-Rabb.)”

Tarkennuksena lainaukseen on todettava, että Kaupan liitto ei ole seurannut yritysten turvallisuustilannetta, ja sen osana maalittamista ilmiönä viimeisen vuoden, vaan viimeisten vuosien ajan.

Edellä mainittujen lisäksi mm.:

Akava Works selvitti maalittamisen yleisyyttä 14 akavalaista liittoa kattaneessa kyselytutkimuksessa keväällä 2021. Kyselyyn oli vastannut yli 7300 henkilöä, joista 1460 (19,9 %) kertoi joutuneensa maalittamisen kohteeksi. Näistä 62 prosenttia vastasi, että heistä oli levitetty väärää tietoa. 41 prosenttia oli kokenut epäasiallista vaikuttamista työyhteisön ulkopuolelta. 36 prosenttia vastasi, että oli joutunut työyhteisön ulkopuolisen painostuksen kohteeksi. 29 prosenttia vastasi, että muita oli yllytetty uhkaamaan, painostamaan heitä tai levittämään heistä virheellistä tietoa. Epäsuoran maalittamisen kohteeksi esim. läheisten kautta vastasi joutuneensa 12 prosenttia maalittamisen kohteeksi joutuneista. (Lisätietoa Akava Worksin tutkimuksesta löydettävissä täältä: <https://akavaworks.fi/julkaisut/maalittamisen-kriminalisointia-kannatetaan/>)

Journalistiliitto selvitti maaliskuussa 2017 kyselytutkimuksessa liittonsa journalistista työtä tekevien jäsentensä ja kolmen päätoimittajayhdistyksen jäsenten kokemuksia 33:sta erilaisesta ulkoisen vaikuttamisen, painostuksen ja häirinnän menetelmästä edeltäneiden kolmen vuoden ajalta (2014–2017). Vastaajia oli 875 ja vastausprosentti 10,6 %. Tulokset olivat suuntaa antavia. Erityisesti maalittamiseen liittyvinä tuloksina tutkimuksesta voidaan nostaa seuraavat:

- Loukkaavia väitteitä, huhuja tai yksityiselämään kuuluvia tietojen levittämistä julkisesti mustamaalauksissa oli kokenut 13 % vastaajista kerran vuodessa ja viisi prosenttia tätä useammin.

- Systemaattista tai epätavallisen runsasta palautteen lähettämistä esim. masinoitujen palautekampanjoiden kautta oli kokenut 17 % vastaajista kerran vuodessa ja ja kahdeksan prosenttia tätä useammin.

Lähde edellä: väitöstutkija Ilmari Hiltusen (Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta, Tampereen yliopisto) esitys Journalisteihin kohdistuva uhkailu ja häirintä Suomessa (2020).

Mainita voidaan myös seuraava:

Keskinen, J. (2021) Maalittaminen työturvallisuusriskinä turvallisuustutkinnassa. Diplomityö. Tampereen yliopisto

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/136347/KeskinenJulia.pdf?sequence=2>

Kaiken kaikkiaan arviomuistiossa ilmiön vaikutuksia ja myös ratkaisutarpeita on tarkasteltu voimakkaasti viranomaistoimintaa painottaen. Maalittaminen on kuitenkin laaja-alainen ilmiö, joka vaikuttaa negatiivisesti mainittujen alojen lisäksi myös yksityisillä aloilla, kaupan alan lisäksi esimerkiksi palvelualoilla erityisesti silloin, kun alaan ja työtehtävään liittyy asiakkaiden kannalta negatiivisten tai muuten asiakasta tyydyttämättömien päätösten tekemistä, kuten esim. pankki- ja vakuutusaloilla ja sairaanhoidossa. Yksityisten alojen tilannetta ja tarpeita ei tule unohtaa arviomuistion käsittelyssä eikä myöhemmin mahdollisesti seuraavassa lainsäädännön muutostyössä. Maalittamisen mahdollisten rikosoikeudellisten muutosten ei tule missään tapauksessa keskittyä vain viranomaisten suojaamiseen, eikä maalittamisen kohteeksi joutuvan henkilön työtehtävän välttämättä tarvitse olla arviomuistiossa todetulla tavalla yhteiskunnallinen, esim. poliitikko, toimittaja tai tutkija, kuten arviomuistiossa on esimerkinomaisesti lueteltu.

Maalittamisen määritelmä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistiossa on pohdittu, tulisiko rangaistavalta maalittamiselta voida edellyttää pyrkimystä vaikuttaa maalitettavan henkilön toimintaan, tyypillisesti saamaan hänet tekemään tai tekemättä jättämään jotakin. Mielestämme maalittamista voitaisiin tehdä ja tehdään myös kostotarkoituksessa, esim. jo tehdyn, maalittajalle haitallisen päätöksen takia tilanteessa, jossa ei enää pyritä muuttamaan tuota päätöstä ja maalittajakin tietää, ettei kohde edes voisi päätöstä enää muuttaa tai sen muuttamiseen toisaalla (esim. ylemmissä oikeusasteissa) vaikuttaa. Tällöin kyse on yleensä kostotyyppisestä toiminnasta, jolla pyritään esim. mustamaalaamaan kohde muiden silmissä

tai aiheuttamaan tälle kostotarkoituksessa muuta haittaa. Mielestämme on selvää, että myös tällaisen toiminnan tulisi sisältyä maalittamisen määritelmään.

Tarve säätää maalittaminen rangaistavaksi ja rangaistavaksi säätämisen edellytykset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Olemme samaa mieltä muistiossa todetun kanssa siitä, että tilanne edellyttää maalittamisen säätämistä rangaistavaksi. Nykyiset tämän tyyppisiin tilanteisiin soveltuvat rikosnimikkeet eivät yhdessä kata koko maalittamisen kokonaisuutta, vaan osa tekotavoista jää tällä hetkellä sanktioimatta.

Kriminalisoinnin haasteet liittyisivät nähdäksemme ennen kaikkea tunnusmerkistön täsmällisyyteen ja tarkkarajaisuuteen, joista lausumme jäljempänä.

Maalittamisen tunnusmerkistö

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Kannatamme arviomuistiossa esitettyä maalittamisen tunnusmerkistökuvausta. Vaikka tehtävä on haastava, mielestämme esitetyssä tunnusmerkistössä on kohtalaisen tasapainoisella ja riittävän tarkkarajaisella tavalla kyetty kuvaamaan tunnusmerkistön soveltamisala huomioiden myös tietyissä tehtävissä toimivilta edellytetty muita suurempi julkisen kritiikin sieto. Esitetty tunnusmerkistö ei myöskään mielestämme ole ristiriidassa perusoikeutena tärkeän sananvapauden kanssa huomioiden se, millainen ilmaisu ei enää kansainvälisen oikeuden, Suomen perustuslain tulkinnan ja EIT:n ratkaisukäytännönkään mukaan kuulu sananvapauden piiriin.

Viittaamme tältä osin kuitenkin jäsenliittomme Medialiitto ry:n asiassa antamaan lausuntoon, jossa on hyvin eritelty, miltä osin sananvapauden ja rangaistavan maalittamisen rajanvetoa tulisi vielä jatkovalmistelussa tarkentaa ja sananvapauden liittyvää tulkintakäytäntöä käydä läpi.

Erityisesti haluamme tunnusmerkistön osalta painottaa seuraavia:

Mielestämme on selvää, että ollakseen rangaistavaa, sekä maalittamisen käynnistäjän että siihen osallistuvan toiminnalta on edellytettävä tarkoitustahallisuutta, kuten arviomuistiossakin on todettu. Mikäli katsottaisiin olevan riittävää, että maalittamiseen osallistuvalla "on ollut syytä varoa tietynlaisia uhkauksia, loukkauksia tai kehotuksia esitettävän toiminnassa" (arviomuistiossa viitattu Illmanin esitys), kävisi helposti niin, ettei esim. sosiaalisessa mediassa olisi mahdollista enää käydä rakentavaakaan keskustelua yhteiskunnallisista asioista, mikäli joku muu keskusteluun osallistuva toimii maalittamisen tunnusmerkistön mahdollisesti toteuttavalla tavalla. Keskusteluun osallistuva, jonka tarkoituksena olisi esimerkiksi vilpittömästi tuoda keskusteluun toisen-laista, keskustelun kärjekkyyttä tasoittavaa näkökulmaa, ei voisi välttämättä tehdä tätä joutumatta itse syytteen

vaaraan, koska hänellä ”olisi syytä varoa tietynlaisia uhkauksia, loukkauksia tai kehotuksia esitettävän toiminnassa”

Olemme samaa mieltä arviomuistiossa esitetystä sen osalta, että alustan tarjoamista maalittamisen tekemiseen ei tule sellaisenaan säätää rangaistavaksi arviomuistiossa sivulla 83 esitetystä syistä.

Viittaamme myös maalittamisen tunnusmerkistön osalta aiemmin Maalittamisen määritelmä - luvussa toteamaamme koskien pyrkimystä vaikuttaa maalittamisen kohteen toimintaan. Tämä on mielestämme huomioitava mahdollisessa jatkovalmistelussa selkeästi, vaikka vaikuttamispyrkimys ei lopulta päätyisi rangaistussäännökseen.

Maalittamisen rangaistusasteikko

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Nähdäksemme esitettyä rangaistusasteikkoa, sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi, voidaan pitää riittävän laajana huomioimaan vakavuudeltaan erilaisten tekojen moitittavuus. Moitittavuudeltaan törkeämmät teot täyttänevät usein jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön.

Maalittamisen yritys

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Nähdäksemme esitys siitä, ettei maalittamisen yritystä säädettäisi rangaistavaksi, on perusteltu huomioiden sen, että maalittamisrikoksen tunnusmerkistö täytyisi ehdotuksen mukaan maalittamisen käynnistäjän osalta silloinkin, kun käynnistäminen ei johda siihen, että myös jotkin muut osallistuvat käynnistettyyn maalittamiseen. Näin erilliselle yritysasteen tunnusmerkistölle ei vaikuttaisi olevan tarvetta.

Syyteoikeusjärjestelyt

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Muistiossa pohditaan useissa kohdin mm. syyteoikeusjärjestelyitä tarkasteltaessa yleisen edun täyttymistä. Toisin kuin muistiosta on ehkä ymmärrettävissä, huomautamme, ettei yleinen etu liity vain julkisiin viranomaistehtäviin, vaan mielestämme sille tulee toisinaan antaa merkitystä myös yksityisiä aloja koskevassa punninnassa: Yleisen edun mukaista on sekin, että yksityisille aloille saadaan työvoimaa ja myös yksityisten, maalittamisen tyypilliselle toiminnalle alttiiden tehtävien tekijöitä suojataan. Jos maalittaminen ilmiönä yleistyy esim. aloilla, joiden työtehtäviin liittyy myös asiakkaitten kannalta negatiivisten pää-tösten tekemistä, tällä voi olla merkitystä alojen houkuttelevuuden ja näin työvoiman saannin kannalta. Kuitenkin on selvää, että esim. pankki- ja vakuutusalat ovat yhteiskunnan toimivuuden kannalta elintärkeitä ja niilläkin työskentelevien suojaaminen on näin mielestämme yleisen edun mukaista.

Katsomme, että mikäli maalittaminen säädettäisiin rangaistavaksi, mutta syyteoikeudeltaan rajattaisiin vain asianomistajarikokseksi, kohdattaisiin samat ongelmat kuin työtehtäviin liittyvien

laittomien uhkausten kohdalla, jotka lopulta ratkaistiin säätämällä laitton uhkaus virallisen syytteen alaiseksi lokakuusta 2021 alkaen silloin, kun se kohdistuu henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi. Elinkeinoelämä oli nähnyt laittoman uhkauksen asianomistajarikosluonteen ongelmalliseksi työnantajan työturvallisuusvastuun kannalta jo pitkään ja oli ajanut nyttemmin toteutettua syyteoikeuden muutosta jo yli kymmenen vuotta. Tästä syystä katsomme, että mikäli maalittaminen säädetään rangaistavaksi, sen tulisi olla virallisen syytteen alainen rikos. Kuten arviomuistiossakin monilta osin viitatussa Illmanin selvityksessä on todettu, työsuojelukeinoilla ei ole mahdollista poistaa tai estää ennakolta tai muuten puuttua maalittamiseksi katsottavaan viestintään, kun tekijä ei ole saman työnantajan palveluksessa, kuten tyypillisesti ei maalittamistapauksissa olekaan. Maalittamisen säätäminen rangaistavaksi niin, että myös työnantaja voi käynnistää rikosprosessin olisi tällainen keino.

Salaiset pakkokeinot ja salaiset tiedonhankintakeinot

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Ei lausuttavaa.

Ehdotusten vaikutukset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Painotamme, että maalittamista on tarkasteltava laajemmin kuin nyt on arviomuistion Ehdotusten vaikutukset -luvussa tehty. Vaikutuksia on siinä tarkasteltu mielestämme edelleen liian voittopuolisesti viranomaistoiminnan näkökulmasta. Viittamme tältä osin aiemmin tässä lausunnossa yksityisten alojen tilanteesta todettuun.

Ehdotusten taloudellisia vaikutuksia arvioitaessa olisi mielestämme perusteltua arvioida myös taloudellisia vaikutuksia tilanteessa, jossa esitettyjä muutoksia ei tehtäisi. On lyhytnäköistä ja vaihtoehtopunninnan (säädetään rangaistavaksi / ei säädetä rangaistavaksi) kannalta riittämätöntä pohtia vain rangaistavaksi säätämisen kustannuksia lisääviä vaikutuksia. Maalittaminen aiheuttaa pitkään jatkuessaan ja erityisesti vakavissa tapauksissa työntekijöiden sairauspoissaoloja, työtehon laskua, työpaikkojen vaihdoksia jne. sekä pahimmillaan voisi aiheuttaa työvoimapulaa tietyissä tehtävissä johtuen työntekijöiden haluttomuudesta ottaa vastaan tehtäviä, joihin liittyy merkittävä maalittamisen riski. Myös nämä olisi hyvä pitää mukana arvioissa pohdittaessa, onko maalittaminen syytä säätää rangaistavaksi teoksi.

Muut asiat

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Lopuksi haluamme todeta, että Suomen lainsäädäntöön tarvitaan myös Ruotsissa 1.3.2021 voimaan tulleen kaltainen toimipaikkoja koskeva lähestymiskielto ("yrityslähestymiskielto") suojaamaan erityisesti palvelualojen toimipaikkojen työntekijöitä ja asiakkaita.

Työterveyslaitoksen mukaan arviolta 110 000 suomalaista joutuu vuosittain työssään väkivallan tai uhkailun kohteeksi. Vuoden 2018

yrittäjämurhien mukaan väkivalta palvelualoilla on Suomessa huomattavasti yleisempää kuin esim. Alankomaissa tai Englannissa.

Ruotsissa tuli maaliskuussa 2021 voimaan yrityslähestymiskielto, mikä tarkoittaa sitä, että työnantaja voi hakea toistuvasti uhkaavasti työpaikan henkilökuntaa tai muita asiakkaita kohtaan käyttäytyvää vastaan yrityslähestymiskiellon. Myös Suomeen tarvitaan tällainen instrumentti.

Vaikka työnantajat pystyvät jo nykyisen lainsäädännön tuella toteuttamaan laajasti työturvallisuusvastuutaan, toisinaan kuitenkin erityisesti palvelualoilla jotkut asiakkaat saattavat käyttäytyä toistuvasti uhkaavasti työpaikan henkilökuntaa tai toisia asiakkaita kohtaan. Suomen lainsäädäntö ei anna tukea työnantajalle estää tällaisen henkilön tulo työpaikalle riittävän tehokkaasti ja kiistämättömästi.

Itäsuomalaisessa kauppaliikkeessä tällainen tilanne johti keväällä 2020 siihen, että kukin kaupan 22 yksittäisestä työntekijästä joutui henkilökohtaisesti hakemaan laajennettua lähestymiskieltoa uhkaajaa vastaan. Lähestymiskiellot määrättiin hakemusten mukaan ja päätökset saivat lainvoiman. Kun kyse on työpaikan turvallisuudesta, josta työturvallisuuslain mukaan vastaa työnantaja, ei voi olla niin, että lainsäädäntö ei takaa työnantajalle tehokkaita välineitä toteuttaa vastuutaan, vaan työntekijät joutuvat itse käynnistämään lähestymiskieltoprosessin. Lähestymiskiellon pitää näissä tilanteissa olla työnantajan työkalupakissa.

Kunnioitavasti

Elinkeinoelämän keskusliitto EK

Lainsäädäntö ja hallinto

Tommi Toivola

Johtaja

Rajamäki Markku
Elinkeinoelämän keskusliitto EK - Lainsäädäntö ja hallinto